

# Collectie Nederlandse microvlinders gedigitaliseerd

Frans Slieker [afdelingscoördinator ongewervelden, Natuurhistorisch Museum Rotterdam; fjas@kabelfoon.nl]

Ruud Vis [afdelingscoördinator entomologie, Natuurhistorisch Museum Rotterdam; r.vis@planet.nl]



▲ Mijn van de slanke mineermot (*Stigmella microtheriella*) in blad van hazelaar, Zuiderpark, Rotterdam, 19 oktober 1998. (Frans Slieker)

In augustus 2009 besloten we, na de digitalisering van de collectie Nederlandse macrovlinders in 2008, ook de Nederlandse microvlinders elektronisch te registreren. Van deze collectie was geen kaartstelsel aanwezig en het zou de eerste ervaring worden met het registreren van insecten 'vanaf de speld'. De vlinders waren voorzien van minuscule kaartjes, vaak geschreven in kriebelig oud handschrift. Soms waren meerdere kaartjes met gegevens boven elkaar onder de vlinder op de speld geprikt, wat het werk er niet gemakkelijker op maakte. Ruud installeerde zich met een loupe achter een vlinderdoos en las de gegevens van de kaartjes op. Frans klopte de data in CB 2.0. Gelijktijdig werden de soorten middels de *Fauna Europaea* gecontroleerd op de juiste en meest recente naamgeving. Het bleek een prima werkwijze: na een vijftal werkdagen in het museumdepot aan de Robert Fruinstraat hadden we de gehele collectie digitaal ontsloten en waren alle objecten voorzien van nieuwe soortlabels.

## Micro, macro, dag en nacht

De naamgeving binnen de orde van de Lepidoptera (schubvleugeligen, oftewel vlinders) is enigszins ver-

warrend. Enerzijds is er de reguliere taxonomische indeling in superfamilies, families, subfamilies en genera, anderzijds wordt er gebruik gemaakt van een meer kunstmatige indeling. Allereerst die tussen dagvlinders en nachtvlinders. Ogenscheinlijk simpel: een vlinder die overdag vliegt is een dagvlinder en een vlinder die 's nachts vliegt is een nachtvlinder. Vaak is dat ook het geval, maar er zijn ook nachtvlinders die overdag vliegen, sommige soorten zelfs alleen overdag. Een duidelijker verschil tussen de twee groepen is de vorm van de antennen die bij dagvlinders eindigen in een klein knopje of bolletje. Bij nachtvlinders is een veelheid aan antennevormen te vinden (draadvormig, bewimperd, gezaagd, gekamd, geveerd enzovoort), maar ze eindigen niet in een knop. Op deze regel is echter weer een uitzondering van toepassing. Alle soorten van de dagactieve nachtvlinderfamilie Zygaenidae (St. Jansvlinders) hebben antennen met een knotsvormige verdikking aan het uiteinde.

Naast dag- en nachtvlinders wordt er ook gesproken over macrovlinders en microvlinders (kleine vlinders). Hierbij slaat de verwarring opnieuw toe, want de grootte van de vlinder vormt geen kenmerkend onderscheid tussen deze twee groepen. Er komen bijzonder kleine macrovlinders voor die u gemakkelijk voor een microvlinder zou kunnen aanzien en micro's



▲ Detail van mijn van de slanke mineermot (*Stigmella microtheriella*) in blad van hazelaar, Zuiderpark, Rotterdam, 19 oktober 1998. (Frans Slieker)

die aanmerkelijk groter zijn dan de kleinste macro's. De begrippen groot en klein zijn dus op zichzelf al veel te relatief voor een wetenschappelijke grond voor deze indeling. Toch houdt dit onderscheid in de entomologische literatuur hardnekkig stand. Veel soorten micro's behoren tot de zogenaamde bladmineerders. De rupsjes van deze groep eten tussen de boven- en onderhuid van het blad het bladmoes weg, zonder de huid van het blad zelf te beschadigen. Daardoor ontstaan in het blad bepaalde vratsporen



▲ Eikenbladroller (*Tortrix viridana*); Hoenderloo, 3 juli 1996. NMR 9968-23325. (Frans Slieker)

Provincie en aantal		Periode en aantal		Familie en aantal			
Groningen	1	1860-1900	29	Bladrollers	918	Langsprietmotten	40
Friesland	10	1901-1910	458	Grasmotten	561	Dwergmineermotten	39
Drente	7	1911-1920	778	Mineermotten	262	Grasmineermotten	30
Overijssel	8	1921-1930	319	Snuitmotten	248	Vlekmineermotten	20
Gelderland	172	1931-1940	250	Houtmotten	216	Bucculatricidae*	16
Utrecht	50	1941-1950	42	Kokermotten	154	Momphidae*	16
Flevoland	-	1951-1960	91	Tastermotten	153	Ethmiidae*	15
N-Holland	212	1961-1970	63	Spinselmotten	133	Choreutidae*	11
Z-Holland	883	1971-1980	133	Vedermotten	86	Lyonetiidae*	11
Zeeland	27	1981-1990	819	Wesplinders	76	Purpermineermotten	10
N-Brabant	1250	1991-2000	191	Tapijtmotten	56	Glyphipterigidae*	10
Limburg	596	2001-heden	40	Koolmotten	45	Prachtmotten	1
Onbekend	13	Onbekend	16	Wortelboorders	42	Overige families	60
<b>Totaal</b>	<b>3229</b>	<b>Totaal</b>	<b>3229</b>			<b>Totaal</b>	<b>3229</b>

▲ Enige cijfers op basis van 3229 ingevoerde Nederlandse monsters microvlinders uit de NMR collectie.  
[\* van deze families ontbreken ook de Nederlandse familienamen]

(mijnen), waarvan de vorm veelal kenmerkend is voor de soort. Sommige van deze soorten zijn zeer kleine vlinders en hebben vaak fantastische kleuren. Ongeveer 60% van alle vlinders die in Nederland voorkomen, zijn micro's.

### Een paar cijfers

De collectie Nederlandse microvlinders die het Natuurhistorisch Museum Rotterdam bezit, bestaat uit 4205 exemplaren, verdeeld over 3229 monsters. Van de 42 families en 1487 soorten die in Nederland voorkomen en voorkwamen in de periode van 1851 tot heden bevinden zich 628 soorten binnen 39 families in de NMR-collectie. De verzameling bevat geen typemateriaal, maar wel een tweetal exemplaren van de in Nederland uitgestorven soort *Eriopsela quadrana*, in 1911 verzameld te Breda. Van ieder monster werd de soortnaam, het aantal exemplaren, de vindplaats, de vinddatum en het ladenummer van de kast waarin

het monster zich bevindt ingevoerd. Voor de meeste microvlinders ontbreken Nederlandse namen, afgezien van een aantal voor de land- en tuinbouw schadelijke soorten.

### Breda en Lombardijen

Wanneer we de collectie wat verder bekijken dan zien we dat veel materiaal werd verzameld in Noord-Brabant (1250 monsters). Van dit materiaal is het overgrote deel afkomstig uit Breda (928 monsters) en bij deze plaats ontbreekt in de meeste gevallen de naam van de verzamelaar. Gezien plaats en datum hebben we het sterke vermoeden dat het materiaal afkomstig is van P. Haverhorst, de man die in 1937 zijn insectencollectie schonk samen met zijn bronzen borstbeeld dat zich momenteel in de hal van het museum bevindt.

De opmerkelijke stijging van het aantal monsters, verzameld in de periode 1981-1990, is te danken aan een schenking van de Limburgse

entomoloog G.R. Langohr, welke via J.A.W. (Jan) Lucas in ons bezit kwam. Zo'n 80% van ons Limburgse materiaal werd door Langohr verzameld. Ook Jan Lucas zelf liet zich niet onbetuigd: ruim 400 monsters (140 soorten) werden door hem in de periode 1957-2005 verzameld, geprepareerd en aan het museum geschonken. Jan had een aantal favoriete verzamelplekken zoals het Staelduinse Bos bij 's-Gravenzande (65 soorten), Bierlap bij Meijndel (Wassenaar) (18 soorten) en de eendekooi Bakkerswaal bij Lekkerkerk (23 soorten). In de Rotterdamse wijk Lombardijen, waar hij woonde, wist hij 50 soorten te verschalken, waaronder enkele zeer zeldzame exemplaren (zie ook Straatgras 20, nummer 1).

Tot slot troffen we bij de microverzamelaars nog enkele bekende namen aan uit de geschiedenis van de Nederlandse entomologie: G.A. graaf Bentinck, F.C.J. Fischer, J. Lindemans, A. Dulfer, N.A. de Jonckheere, J.Th. Oudemans, P.C.T. Snellen en de eerder genoemde P. Haverhorst. ◀

De gehele collectie Nederlandse microvlinders van het NMR is inmiddels via het internet ontsloten en raadpleegbaar via [www.nmr.nl](http://www.nmr.nl) > collectie | onderzoek > collectiedatabase.



▲ Bonte brandnetelmot (*Eurrhpara hortulata*); Somseldijk, 18 juni 1976. NMR 9968-23324. (Frans Slieker)

### Literatuur

- Kuchlein, J.H., 1993 - De kleine vlinders. Handboek voor de Faunistiek van de Nederlandse Micro's - Pudoc, Wageningen.  
Vis, R. & E.J.A. Slieker, 2008 - Collectie Nederlandse macrovlinders gedigitaliseerd - Straatgras 20(1): 3-4